

Mateusz Gawron

**POSTAWY KSENOFOBICZNE
WŚRÓD STUDENTÓW WYBRANYCH KIERUNKÓW STUDIÓW
KRAKOWSKIEJ AKADEMII
IM. ANDRZEJA FRYCZA MODRZEWSKIEGO**

**Xenophobic attitudes among students of particular fields
of study in Andrzej Frycz Modrzewski Krakow University**

The following article is an attempt to present the phenomenon of xenophobia, on the one hand, as an aversion to everything what is foreign, on the other, as a specific way of feeling which in some sense is a behaviour understood for every man. In this paper, other phenomena similar to xenophobia such as racism or discrimination which have a lot of shared areas with xenophobia as well as their most important mechanisms, were also described. Moreover, the issue concerning community was raised without which xenophobia could not actually occur. The article also includes the chosen examples showing signs of xenophobia, on Polish as well as foreign ground, concerning the latest events related to immigrants and refugees which we can see the most frequently in the media and web portals. The aim of this work was to compare particular fields of study: Security Studies, Management and Psychology in terms of intensity of xenophobic attitude, using self-designed questionnaire consisting of 21 statements in total. According to predictions, it turned out that Security Studies students indicate the strongest xenophobic attitudes in all three aspects: ethnic, religious and homosexual, while Psychology students the weakest. However, Management students were placed each time between Security Studies and Psychology students. Most probably the field of study is linked with the intensity of

xenophobic attitude. Security Studies students will more often pay attention to something what is strange, untypical as well as threatening in surroundings in order to minimize the possible danger. Psychology students learn the acceptance conduct, not to judge on the basis of fragmentary information which very often requires devoting time and other sources. Security Studies students often cannot afford to do this.

Key words: xenophobia, oikophilia, racism, discrimination, ethnocentrism, community

Wprowadzenie

Zjawisko ksenofobii, w kontekście ostatnich nagłaśnianych przez media zdarzeń dotyczących imigrantów i uchodźców pojawia się w coraz to większej liczbie dyskusji zarówno w Polsce, w Europie i na świecie. Ksenofobia, nie jest zjawiskiem nowym, towarzyszy człowiekowi od jego pierwszych dni i zapewne towarzyszyła jego wcześniejszym formom. Natomiast zastanawiające jest to, jak zaobserwować granicę, pomiędzy zwykłą troską o siebie i najbliższych a już aktem zwanym ksenofobią. Przedstawione w tej pracy badanie dotyczy postaw ksenofobicznych wśród studentów wybranych kierunków. Zakładam, że pomiędzy poszczególnymi kierunkami, będą istotne statystyczne różnice. Zatem, zapraszam serdecznie do lektury.

Ksenofobia

Na samym początku, warto spróbować odpowiedzieć na pytanie: czym jest *ksenofobia*? Termin *ksenofobia* pochodzi od dwóch greckich słów: *ksenos* – obcy; gość oraz *phobos* – strach, co w dosłownym znaczeniu brzmi jako „strach przez tym co obce”, natomiast tłumaczony jest jako „postawa charakteryzująca się przesadnie okazywaną obawą, niechęcią lub wrogością w stosunku do cudzoziemców i tego, co zagraniczne”¹. „Ksenofobia to niechęć w stosunku do cudzoziemców i cudzoziemszczyzny, niechęć oceniania negatywnie. Fobia to nieuzasadniony, chorobliwy lęk przed czymś. Ksenofobia jest więc oparta na obawie, wyniki z kompleksów – ale prowadzi często do przeświadczenia o wyższości własnego narodu, którego lepiej z innymi nie konfrontować”². Powyższe definicje jasno, krótko oraz prosto opisują zjawisko ksenofobii, natomiast warto zwrócić uwagę na sposób rozumowania zjawiska *ksenofobii* jaki zaproponował profesor filozofii i publicysta Bogusław Wolniewicz. Podkreśla on, że „ksenofobia jest pewnym uczuciem, pewnym sposobem odczuwania. Otóż sposób ten jest psychologicznie, socjologicznie, a być może nawet biologicznie sprzężony z uczuciem innym, które pozwoliliśmy sobie kiedyś określić mianem ojkofilli, definiując ją jako przywiązanie do domu rodzinnego i ziemi ojczyznej [...] Ksenofobia i ojkofilia

¹ *Słownik wyrazów obcych*, red. W. Głuch, Wrocław 2007.

² *Słownik 100 tysięcy potrzebnych słów*, red. J. Bralczyk, Warszawa 2007.

są jak dwa połączone naczynia: nie można zmienić poziomu w jednym, nie zmieniając go automatycznie w drugim. Walczący z ksenofobią i etnocentryzmem [...], zapatrzeni są w jedno z tych naczyń, nie dbając, a może nawet nie myśląc o tym, co się dzieje wtedy jednocześnie w drugim”³. Słowa Wolniewicza podkreślają, że mówiąc o ksenofobii, mówi się o sposobie odczuwania, który zależy też od innych czynników. Można oczywiście szukać fundamentu ksenofobii w myśl przytoczonych powyżej słów, ze znacznym prawdopodobieństwem stwierdzając, iż oprócz tych psychologicznych i socjologicznych, istnieją biologiczne predyspozycje strachu przed jednostkami nieznanymi. Można założyć, że w pewnym stopniu, znaczny wpływ na występowanie strachu przed obcymi ma w pierwszej kolejności socjalizacja pierwotna a później wtórna. Zarówno geny i środowisko, wpływając nieustannie na siebie, kształtują w jednostkach pewne zachowania jak i sposób myślenia⁴. Mówiąc o ksenofobii można zasygnalizować, że jej przeciwieństwem jest xenocentryzm, który polega na jest preferowaniu tego co zagraniczne, mogą to być idee, wartości czy produkty⁵.

Pojęcie ksenofobii jest wieloaspektowe i wielowymiarowe niejako „prze-cinające” wiele dyscyplin, jak: psychopatologia, psychologia społeczna, psychobiologia, socjologia, antropologia, geografia człowieka, historia, stosunki międzynarodowe, prawo, ekonomia i wiele innych. Zjawisko ksenofobii jest wspólnym mianownikiem owych dyscyplin, natomiast każda z nich ma swoistą perspektywę jej ujmowania⁶. Po zapoznaniu się z najważniejszymi definicjami pojęcia ksenofobia, czas przyjrzeć się podobnym zjawiskom, jak rasizm i dyskryminacja, które bardzo często towarzyszą lub współwystępują z nią.

Ksenofobia, rasizm, dyskryminacja

Zjawisko ksenofobii nie jest bytem osobnym. Mówiąc o ksenofobii powiązania sięgają również pojęcia *rasizmu* czy *dyskryminacji*. Być może, z uwagi na to, że pojęcia bardzo często są używane chociażby w dyskursie medialnym, a nie wyjaśniane, wydają się być oczywiste, lecz by pełniej zrozumieć ksenofobię jak i jej, można rzec „panoramę” – pokrótce warto się im przyjrzeć bliżej. W pierwszej kolejności, spójrzmy na pojęcie *rasizmu*, który „jest nierównym traktowaniem pewnych grup ludzi wyłącznie z tego powodu, że mają oni pewne cechy fizyczne lub inne uznawane w danym społeczeństwie za charakterystyczne dla szczególnej rasy. Rasizm jest również deterministycznym systemem przekonań, na których

³ Z. Musiał, B. Wolniewicz, *Ksenofobia i wspólnota*, Kraków 2003, s. 26.

⁴ M. Gawron, *Ksenofobia jako forma patologii*, maszynopis, Wyższa Szkoła Zarządzania i Bankowości, Kraków 2013, s. 31.

⁵ O. Soyombo, *Xenophobia in contemporary society: a sociological analysis*, “IFE Psychologia” 2011, suplement, sekcja specjalna, s. 87–106.

⁶ P.F. Omoluabi, *Psychological foundation of xenophobia*, IFE Psychologia, 2011 suplement, sekcja specjalna, s. 55–73.

opiera się ta postawa, łączącym ją negatywną oceną cech społecznych, psychologicznych lub fizycznych osób należących do tych grup”⁷. Oprócz „klasycznego” rozumienia pojęcia rasizmu, warto wspomnieć o *nowym rasizmie*. Istota *nowego rasizmu* polega na tym, że pomija on argumenty biologiczne, skupiając się wyłącznie na marginalizowaniu i szykanowaniu innych jednostek z powodu wyrażania oporu przed asymilacją, którą rozumie się jako „podporządkowanie” kulturze większości. Innym wymiarem nowego rasizmu jest *rasizm polityczny*, zajmujący się ograniczaniem napływu imigrantów⁸. Jeśli chodzi o *dyskryminację* „polegać ona może na propagowaniu nieuprawnionych negatywnych postaw wobec osób, grup, wyróżniających się pod jakimś względem, będących przedmiotem uprzedzeń, oraz na odmawianiu im równych uprawnień społecznych”⁹. Wyjaśnione powyżej terminy swoją istotą nakreślają również kontekst ksenofobii, jednak warto jeszcze bliżej zapoznać się z ich mechanizmami, do których można zaliczyć: uprzedzenia, etnocentryzm czy też problematykę kozła ofiarnego.

Mechanizmy ksenofobii, rasizmu i dyskryminacji

Po zapoznaniu się z najważniejszymi pojęciami zogniskowanymi wokół ksenofobii i z nią samą, warto zapytać o mechanizmy, przyczyny rasizmu, ksenofobii czy dyskryminacji. Ważkim uzupełnieniem staje się pojęcie *uprzedzenia*, ponieważ dyskryminacja i uprzedzenia wzajemnie się wzmacniają. Allport proponuje, aby poprzez uprzedzenia rozumieć je jako „niechęć opartą na błędnych i nadmiernych uogólnieniach. Bywa ona odczuwana albo wyrażana. Może być skierowana do grupy jako całości lub do jej indywidualnego przedstawiciela”¹⁰. Uprzedzenia spełniają i odgrywają ważną rolę w pojawianiu się postawy wobec innych, którą jest ksenofobia. Dlatego koniecznym jest, choćby pobieżne, przyjrzenie się najważniejszym cechom uprzedzeń, które proponuje Irena Pospiszyl. „Uprzedzenia są zbiorem stereotypów, przekonaniem, emocjonalnie zabarwioną postawą. Odnoszą się do pewnej rzeczywistości społecznej (tak jak w stereotypach). Są oparte na przesłankach niezgodnych z rzeczywistością (zbyt uproszczone). Są sądem powziętym z góry, opartym na poglądach a nie na doświadczeniu. Nie są podatne na nowe informacje o obiekcie uprzedzeń”¹¹. Przytoczone powyższe cechy uprzedzeń, będące zbiorem stereotypów pokazują, że trudno jest je zmienić, jak zaszczepioną ideę posiadającą głębokie korzenie, i pomimo powierzchniowej nawet zmiany postawy, mimo wszystko jest i będzie się ujawniać na zewnątrz w sublimowany, pozornie akceptowalny sposób przez otoczenie, społeczeństwo.

⁷ *Słownik socjologii i nauk społecznych*, red. M. Tabin, Warszawa 2004.

⁸ H. Mikołajczak-Bezak, *Rasizm i ksenofobia: kształtowanie postaw tolerancji*, Departament Wychowania i Promocji obronności MON, z. 19, Warszawa 2007, s. 16.

⁹ J. Borkowski, *Socjologia i psychologia społeczna*, Pułtusk 2003, s. 274.

¹⁰ C.N. Macrae, Ch. Stangor, M. Hewstone, *Stereotypy i uprzedzenia*, Gdańsk 1999, s. 227.

¹¹ I. Pospiszyl, *Psychologia społeczna*, Warszawa 2008, s. 55.

Kolejnym współwystępującym czynnikiem ze zjawiskiem ksenofobii jest *etnocentryzm*. Mówiąc krótko jest on traktowaniem tego, co swoje – najczęściej kultury – jako czegoś lepszego od innych¹². Etnocentryzm nazywany jest jako „grzech główny metody poznawczej, tzn. praktyki badania i oceniania innych społeczeństw w kategoriach własnych założeń i przekonań kulturowych. Etnocentryzm skłania często do twierdzenia, że sposób robienia czegoś w innym społeczeństwie jest gorszy niż w naszym własnym”¹³. Najczęściej etnocentryzm współwystępuje z hermetycznością, czyli zamknięciem się danej grupy na jakiegokolwiek oddziaływania pozostałych grup. Następnym mechanizmem stymulującym postawy ksenofobiczne czy rasistowskie jest *strategia kozła ofiarnego*. Strategia ta szczególnie ujawnia się kiedy dwie grupy etniczne zabiegają o korzyści na polu ekonomicznym. Następuje oskarżanie tej drugiej grupy o obecną sytuację ekonomiczną¹⁴. Po prostu, to „oni” są na pewno winni. Kozłem ofiarnym może być też jednostka czy grupa, lecz aby w ogóle mogło zaistnieć to zjawisko, spełnione muszą być następujące warunki:

1. Pojawiające się poczucie bezradności wobec jakiś wymagań sytuacyjnych.
2. Poszukiwanie zrozumienia oraz wyjaśnienia zagrożenia.
3. Brak „winnego”.
4. Pragnienie zaniechania pojawienia się agresji poprzez chronienie siebie przed nią oraz innych jednostek z danej społeczności.
5. Chęć kontrolowania oraz wymuszania pożądanых czynności, które ma wykonać społeczeństwo.
6. Pozbycie się zakazanych pragnień poprzez przeniesienie ich na innych.
7. Odreagowanie własnych potknięć i błędów.
8. Usprawiedliwianie siebie¹⁵.

Powyższe wybrane wspólne mechanizmy dla ksenofobii, rasizmu czy dyskryminacji są spojrzeniem socjologiczno-psychologicznym. Ujęcia te w pigułce pokazują i wyjaśniają istotę każdego mechanizmu. To, co badacz obserwuje w zachowaniu jednostek jako przejaw, przykładowo ksenofobii, ma swój początek właśnie w uprzedzeniach, etnocentryzmie i hermetyczności, czy strategii kozła ofiarnego.

Wspólnota jako czynnik umożliwiający zaistnienie ksenofobii – poziomy ksenofobii

Rozważając zjawisko ksenofobii, można w niej wyróżnić cztery następujące poziomy: ostrożność wobec obcych; niechęć wobec nich, jako naruszających nasz

¹² P. Sztompka, *Analiza społeczeństwa*, Kraków 2002, s. 178.

¹³ *Słownik socjologii i nauk społecznych...*, *op. cit.*

¹⁴ H. Mikołajczak-Bezak, *op. cit.*, s. 25.

¹⁵ I. Pospiszył, *op. cit.*, s. 316–320.

obyczaj i nasze kanony moralne lub estetyczne; wrogość oraz nienawiść¹⁶. Poziomy te, jak i sama ksenofobia, nie mogą zaistnieć bez kolejnego zjawiska jakim jest *wspólnota*. Czym ona jest? Zygmunt Bauman podaje bardzo ciekawy opis istoty wspólnoty, która: „jest jak dach, pod którym chronimy się przed ulewnym deszczem, jak kominek, przy którym w mroźny dzień grzejemy dłonie. Tam na ulicy czyhają wszelkiego rodzaju niebezpieczeństwa; gdy wychodzimy musimy czuć się czujni, z kim rozmawiamy i kto z nami rozmawia, w każdej chwili mieć się na baczności. Tutaj wewnątrz wspólnoty możemy się odprężyć – jesteśmy bezpieczni [...] wszyscy dobrze się rozumiemy, wierzymy w to, co słyszymy, na ogół czujemy się swojsko i rzadko kiedy jesteśmy zaskakiwani czy bywamy zbici z tropu. Nigdy nie jesteśmy sobie całkiem obcy”¹⁷. Wyobraźmy sobie, że ktoś zakłóca ów porządek przytoczony przez Baumana. Tworzący wspólnotę, będą bronić się przed tym, by ten obcy, nie zdeorganizował tego, co już jest dla niej znane i wypracowane. Oprócz przytoczonych powyżej poziomów ksenofobii, w kontekście wspólnoty wyróżnia się jeszcze jeden – poziom zerowy. Dlatego poziomy ksenofobii będą teraz wyglądać następująco: poziom zerowy to status gościa, który jest mile widziany i nie wzbudza obawy; pierwszy poziom to ostrożność i rezerwa – status przybłądy, który jest we wspólnocie, jego obecność spotyka się z akceptacją; drugi poziom to niechęć – obcy jest już intruzem i nie jest mile widziany, lecz członkowie wspólnoty nie podejmują działań zmierzających do jego eliminacji; kolejny poziom to wrogość – obcy osiąga status najeźdźcy, wkracza do wspólnoty bez jej zgody; ostatni, poziom czwarty to nienawiść – obcy jest prześladowcą, chce podporządkować sobie wspólnotę, a nawet ją unicestwić, gdy spotka się z jej wyraźnym oporem¹⁸. Pokazane powyżej poziomy, pokazują zjawisko ksenofobii w sposób dający się zróżnicować. Nie każda niechęć do kogoś obcego jest czymś od razu destruktywnym czy niewłaściwym, lecz gdy zostaną przekroczone pierwsze poziomy dochodzi do poważnego, można powiedzieć, konfliktu, który może zakończyć w negatywny sposób dla jednej lub oby stron.

Przejawy ksenofobii

Nie będzie błędem stwierdzenie, że obecność ksenofobii w życiu człowieka jest „tak stara jak on sam”. Każdy nowy dzień przynosi wiele przejawów ksenofobii. W dobie napływających szczególnie do Europy imigrantów, postawy ksenofobiczne są łatwe do zaobserwowania. Poniżej przedstawione zostały wybrane zachowania ksenofobiczne oraz kilka danych z badań nad ksenofobią, niechęcią

¹⁶ Z. Musiał, B. Wolniewicz, *op. cit.*, s. 27.

¹⁷ Z. Bauman, *Wspólnota*, Kraków 2008, s. 8.

¹⁸ Z. Musiał, B. Wolniewicz, *op. cit.*, s. 45, 46.

do innych narodów czy wyznań. Media od kilku miesięcy nieprzerwalnie informują o kolejnych, tak nazywanych napływach czy falach imigrantów. Dlatego, na portalach, serwisach internetowych, pojawiają się artykuły, wpisy, przykłady zachowań, postaw, haseł, które można uznać za przejaw ksenofobii. Odnajdziemy wiele artykułów mówiących między innymi o tym, dlaczego Polska nie powinna przyjmować imigrantów. Przykładem jest artykuł pt. *5 powodów dla których Polska nie powinna przyjmować muzułmańskich imigrantów*, a wymienionymi w nim powodami są: nieintegrowanie się ze społeczeństwem (przykłady innych krajów Europy pokazują, że powstają muzułmańskie getta, do których nie ma wstępu nawet policja czy straż pożarna), przybywanie głównie po zasiłki, obecność terrorystów wśród imigrantów czy też argument mówiący o tym, że Polska nie należy do bogatych krajów¹⁹. Takie argumenty pokazują obawę przed pojawieniem się imigrantów muzułmańskich w Polsce, ale i niejako posiadają ukrytą nadzieję, bo skoro Polska nie należy do bogatych krajów, najprawdopodobniej dla dużej liczby imigrantów, nie będzie to kraj atrakcyjny na osiedlenie się na stałe. Na łamach portalu gazeta.pl odnajdziemy takie przykłady wpisów: „Pijąc herbatę, osiedlasz Azjatę”, pokazujących, jak w tytule artykułu, hasła oraz podobne, odnoszące się do poszczególnych narodowości²⁰. Na stronach portalu wyborcza.pl oraz dziennik.pl znajdziemy informacje o tym, jak niemiecka gazeta „Süddeutsche Zeitung” pod koniec listopada 2015 roku napisała, że „Polska zmierza ku ksenofobii i nacjonalizmowi”²¹, po tym jak niektórzy polscy politycy, jasno wyrazili, że nie chcą w Polsce imigrantów. W Polsce prężnie działającym stowarzyszeniem przeciwko problemom społecznym, jak: rasizm, neofaszyzm, ksenofobia i dyskryminacja, jest stowarzyszenie „Nigdy więcej”. Wśród jej działań, jest również monitorowanie zdarzeń o charakterze rasistowskim i ksenofobicznym, które zostają publikowane w tak zwanej „Brunatnej Księdze” oraz ich innych czasopismach. Oto jeden z przykładów: „W Koszalinie w połowie czerwca w mieście zostało rozwieszonych kilkadziesiąt ksenofobicznych plakatów z hasłem: „Czy chciałbyś, by w twym domu mieszkali Cyganie?”. Były one sygnowane przez Obóz Narodowo-Radykalny. Czynności wyjaśniające podjęła Straż Miejska. 19 czerwca 2015 r. rzecznik Prokuratury Okręgowej w Koszalinie poinformował o wszczęciu postępowania w sprawie nawoływania do nienawiści z powodu różnic narodowościowych. Incydent potępił prezydent miasta, Piotr Jedliński:

¹⁹ J. Moll, *5 powodów dla których Polska nie powinna przyjmować muzułmańskich imigrantów*, ZmianyNaZiemi.pl, <http://zmianyaziemi.pl/wiadomosc/5-powodow-dla-ktorych-polska-nie-powinna-przyjmowac-muzulmanskich-imigrantow> [dostęp: 28.12.2015].

²⁰ *Kupując herbatę, osiedlasz Azjatę*, Gazeta.pl, <http://deser.gazeta.pl/deser/56,111858,18828446,pijac-herbate-osiedlasz-azjate-tak-internauci-nasmiewaja.html> [dostęp 28.12.2015].

²¹ *Süddeutsche Zeitung: Polska zmierza ku ksenofobii i nacjonalizmowi*, wyborcza.pl, <http://wyborcza.pl/1,75477,19199054,sueddeutsche-zeitung-polska-zmierza-ku-ksenofobii-i-nacjonalizmowi.html> [dostęp: 28.12.2015].

Plakaty wymierzone w społeczność romską, które pojawiły się w naszym mieście, są czymś niewyobrażalnie nieodpowiedzialnym i nieprzystającym do koszalińskiej kultury i tradycji. [...] W Koszalinie nie ma miejsca dla tego typu zachowań²².

Kolejnym incydentem była głośna sprawa podłączenia wodociągów w jednej z gmin na południu Polski. Władze gminy wnioskowały o dotację wodociągów dla zamieszkałych tam Romów. Po dostaniu dotacji wodociągi powstały, ale woda nigdy nie popłynęła, co władze gminy tłumaczyły tym, że budynki mieszkalne Romów są wolnostojące. Ciekawe jest to, że podczas wnioskowania nic nie stało na przeszkodzie (wolnostojące budynki mieszkalne) i projekt dostał pieniądze²³. Na łamach portalu rzeczpospolita.pl odnajdziemy artykuł, pt. *Korsyka: autonomia i ksenofobia*, w którym przytoczony został pewien incydent opisany przez francuskie media, w którym 300 osób, poszło w rejon zamieszkiwany przez imigrantów atakując meczet (wcześniej wzniecając ogień w innym miejscu, by odciągnąć uwagę strażaków i innych służb od swoich działań) oraz krzycząc: „To nasz dom”, „Arabowie wynoście się”. Premier Francji skomentował to wydarzenie jako zachowanie ksenofobiczne i rasistowskie²⁴. Kolejny przykład miał miejsce w maju 2008 roku w Republice Południowej Afryki (RPA), gdzie w czasie kilku tygodni zginęły 63 osoby oraz pozostało setki rannych w wyniku ataku na imigrantów. Przesiedlono około 35 tysięcy ludzi, a wiele tysięcy stało w kolejkach by przekroczyć granicę i wrócić do swojego ojczystego kraju. Imigranci stali się kozłami ofiarnymi — oskarżano imigrantów o popełnianie przestępstw, przynoszenie chorób jak HIV oraz AIDS i kradzieże²⁵. Następnym ksenofobicznym zachowaniem, pochodzącym również z RPA, są często spotykane negatywne postawy wobec uchodźców i imigrantów w tamtejszych placówkach leczenia publicznego, co potwierdza głębokie zakorzenienie tego zjawiska²⁶. W RPA odnotowuje się najmniejszą otwartość oraz postulowanie deportacji cudzoziemców, za którą opowiada się aż 74% obywateli, a szczególnie tych którzy nie przyczyniają się do rozwoju ekonomicznego²⁷. Jeśli chodzi o stosunek Polaków do imigrantów, badania z 2013 roku, w których przebadano 1000 Polaków pokazują, że ponad dwie trzecie badanych uważa, że migracja jest zagrożeniem oraz wyraża niechęć do większej liczby imigrantów. Dotyczyło to migracji z Afryki,

²² M. Kornak, *Katalog wypadków – Brunatna Księga*, „Nigdy Więcej”, wiosna–lato 2014, nr 21, http://www.nigdywiecej.org/pdf/pl/pismo/21/36_Katalog-wypadkow.pdf [dostęp: 28.12.2015].

²³ A. Mikulska, *Ksenofobia i dyskryminacja na tle etnicznym w Polsce – zarys sytuacji*, Warszawa 2008, s. 5.

²⁴ P. Jendroszczyk, *Korsyka: autonomia i ksenofobia*, Rzeczpospolita.pl, <http://www.rp.pl/Swiat/312279957-Korsyka-Autonomia-i-ksenofobia.html> [dostęp: 28.12.2015].

²⁵ C. Steenkamp, *Xenophobia in south Africa: What Does it Say about Trust?*, “Round Table” 2009, Vol. 98, No. 403, s. 439–447.

²⁶ J. Crush, G. Tawodzera, *Medical Xenophobia and Zimbabwean Migrant Access to Public Health Services in South Africa*, “Journal of Ethnic and Migration Studies” 2014, Vol. 40, No. 4, s. 655–670.

²⁷ A. Charman, L. Piper, *Xenophobia, criminality and violent entrepreneurship: violence against Somali shopkeepers in Delft South, Cape Town, South Africa*, “South African Review of Sociology” 2012, Vol. 43, No. 3, s. 81–105.

Azji oraz Europy Wschodniej²⁸. Jak podają badania z 2008 roku poziom deklarowanej ksenofobii się obniżał, a Polacy deklarowali sympatię do cudzoziemców, szczególnie do: Irlandczyków, Anglików, Czechów, Francuzów i Włochów. Najmniejszą sympatię Polacy wyrażali wobec: Turków, Rumunów, Romów i Arabów²⁹. Badania z 2015 roku pokazują, że najbardziej lubiani przez Polaków są Włosi, Czesi, Hiszpanie, Anglicy, Słowacy i Szwedzi – połowa Polaków darzy ich sympatią (od 46% do 51%). Dwie piąte badanych wyraża sympatię wobec Amerykanów, Francuzów i Węgrów (po 44%), następnie Holendrów i Niemców (43%), Irlandczyków i Szwajcarów (po 42%), Austriaków (41%) i Japończyków (40%). Najczęściej niechęć jest deklarowana wobec Niemców, co budzi w tej grupie najwięcej kontrowersji (22%)³⁰. Jeśli chodzi o muzułmanów, wyraźne postawy negatywne Polaków wobec nich uświadamiają, że należą oni do najmniej lubianych grup religijnych w Polsce. Przyczynił się do tego ostatnie wydarzenia związane z przyjmowaniem uchodźców syryjskich. Spotkało się to również z mnóstwem komentarzy na portalach internetowych, jak i z reakcją niektórych z nich w postaci ograniczenia w dodawaniu obraźliwych wpisów czy artykułów wobec uchodźców³¹. Badania z 2015 roku potwierdzają, że muzułmanie są darczeni najzimniejszymi uczuciami. Wśród respondentów dwie piąte ma do nich chłodny stosunek (44%), a 23% darzy ich sympatią, natomiast co trzeci badany (33%) jest wobec muzułmanów obojętny³². Powyższe wybrane przykłady przejawów zachowań, które można nazwać ksenofobią, są tylko zarysem tego, co każdego dnia dzieje się na świecie. Są one również zachętą do śledzenia podobnych zdarzeń oraz ich konsekwencji w skali mikro i makro.

Podstawy metodologiczne badań własnych – ksenofobia wśród studentów wybranych kierunków Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego w Krakowie

W celu uchwycenia postaw ksenofobicznych wśród studentów wybranych kierunków Krakowskiej Akademii zdecydowałem się na postawienie następujących pytań badawczych oraz hipotez. Pytania badawcze brzmią kolejno: Czy zauważalne są różnice pomiędzy płcią, jeśli chodzi o postawy ksenofobiczne? Studenci którego z badanych kierunków cechują się największym nasileniem postawy kse-

²⁸ A. Bulandra, J. Kościółek, *O relacji między systemowym a społecznym obliczem ksenofobii w Polsce*, „Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny” 2014, t. 40, nr 4, s. 75–94.

²⁹ A. Mikulska, *op. cit.*, s. 1.

³⁰ M. Omyła-Rudzka, *Stosunek do innych narodów, [w:] Polacy wobec „innych”. Stosunek do innych narodów, mniejszości narodowych i etnicznych, migrantów i uchodźców*, red. M. Grabowska, B. Roguska, Centrum Badania Opinii Społecznej, nr 32, Warszawa 2015, s. 12–22.

³¹ A. Świdarska, *Postawy wobec mniejszości muzułmańskiej w Polsce: Raport z badań sondażowych dotyczących mowy nienawiści*, Warszawa 2015, s. 1.

³² M. Feliksiak, *Postawy wobec islamu i muzułmanów*, Centrum Badania Opinii Społecznej, nr 37, Warszawa 2015, s. 1–11.

nofobicznej? W odpowiedzi na pytania badawcze zakładam, że kobiety będą cechować się mniejszym nasileniem postawy ksenofobicznej niż mężczyźni. Przewiduję ponadto, że największe nasilenie postawy ksenofobicznej będzie wśród studentów bezpieczeństwa, a najmniejsze wśród studentów psychologii.

W badaniu wzięli udział studenci Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego w Krakowie. Przebadanych zostało 146 studentów (średnia wieku 20.6), 45 studentów psychologii I i III roku, (średnia wieku 21.1), 45 zarządzania I i III roku (średnia wieku 18.8) oraz 56 bezpieczeństwa I i III roku (średnia wieku 21.6). Wśród wszystkich 146 badanych było 97 kobiet (średnia wieku 20.6) oraz 49 mężczyzn (średnia wieku 20.7). W badaniu został wykorzystany autorski kwestionariusz, opracowany na potrzeby badania, składający się łącznie z 21 twierdzeń, do których osoby badane miały się ustosunkować w siedmiostopniowej skali Likerta. Pytania dotyczyły aspektu narodowościowego (7 twierdzeń), wyznaniowego (7 twierdzeń) oraz homoseksualnego (7 twierdzeń), a umieszczone były w ankiecie wraz z danymi osobowymi respondentów zawierającymi, między innymi, pytania o wiek, płeć, kierunek studiów czy narodowość. Poniżej w tabeli znajdują się twierdzenia kwestionariusza z podziałem na wymiar narodowościowy, wyznaniowy oraz homoseksualny.

Tabela 1. Twierdzenia kwestionariusza z podziałem na aspekt narodowościowy, wyznaniowy i seksualny

Twierdzenia dotyczące narodowości	<p>Wolę bardziej wykonywać zadania z osobą z mojego kraju.</p> <p>Bliższy mi jest człowiek z innego kraju o rozsądnych i tolerancyjnych poglądach, niż agresywny fanatyk z mojego kraju.</p> <p>Obcokrajowcy są odpowiedzialni za kryzysy gospodarcze w moim kraju.</p> <p>Drażni mnie korzystanie przez obcokrajowców z pieniędzy pochodzących z podatków obywateli mojego kraju.</p> <p>Był(a)bym w stanie spędzić całe życie z osobą z innego kraju.</p> <p>Denerwuję się, gdy osoba z innego kraju ma pierwszeństwo przede mną.</p> <p>O polskości decyduje obywatelstwo, a nie kolor skóry, pochodzenie etniczne czy wyznanie religijne.</p>
Twierdzenia dotyczące wyznania	<p>Czuję dyskomfort, gdy w moim najbliższym otoczeniu znajduje się osoba innego wyznania religijnego.</p> <p>Czuł(a)bym się bezpieczniej, gdyby osoby innego wyznania religijnego nie przyjeżdżały do mojego kraju.</p> <p>Z niektórych względów nie warto utrzymywać relacji z osobami innego wyznania religijnego.</p> <p>Stronił(a)bym od zatrudnienia osoby innego wyznania religijnego w moim przedsiębiorstwie.</p> <p>Obawiał(a)bym się, gdyby moje dziecko związało się z osobą innego wyznania religijnego.</p> <p>Unikam rozmawiania z osobami innego wyznania religijnego niż moje na temat jego wyznania.</p> <p>Kiedy osoba innego wyznania religijnego wygłasza poglądy dotyczące swojej wiary czuję niepokój.</p>

Twierdzenia dotyczące homoseksualności	<p>Spotykając osobę innej orientacji seksualnej niż moja, czuje się nieswojo.</p> <p>Stereotypy dotyczące homoseksualistów (gejów/lesbijek) potwierdzają się.</p> <p>Z pewnych względów uważam, że homoseksualizm jest nienormalny.</p> <p>Czuję obawę w obecności homoseksualisty (geja/lesbijki).</p> <p>Nie wiem jak mam się zachowywać w obecności homoseksualisty (geja/lesbijki).</p> <p>Czuję niesmak na myśl, że homoseksualista (gej/lesbijka) mógł przed chwilą skorzystać z tej samej toalety co ja.</p> <p>Czuł(a)bym obawę, gdybym dowiedział się, że moim partnerem w pracy od jutra będzie homoseksualista (gej/lesbijka).</p>
---	---

Źródło: opracowanie własne.

Przedstawione powyżej w tabeli kategorie, zostały dobrane do kwestionariusza z założeniem, że postawy ksenofobiczne możliwe są do zmierzenia szczególnie w obszarach dotyczących innej narodowości, odmiennego wyznania religijnego oraz homoseksualizmu.

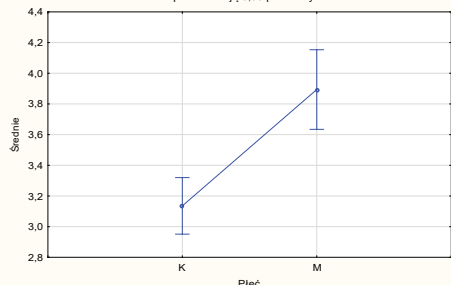
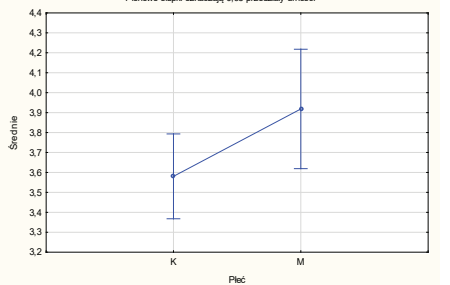
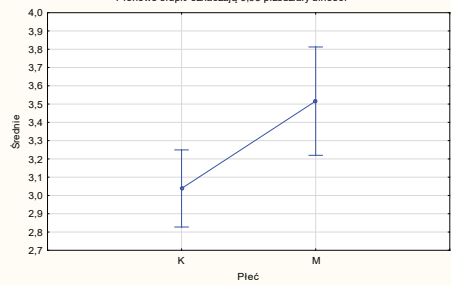
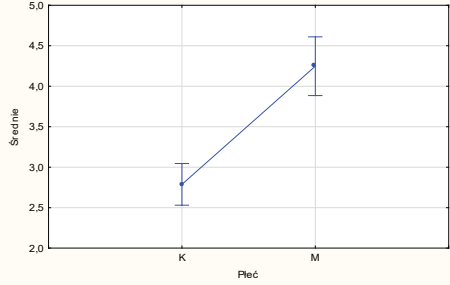
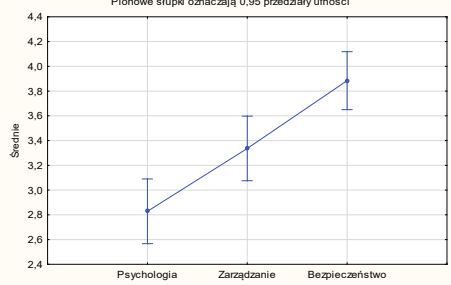
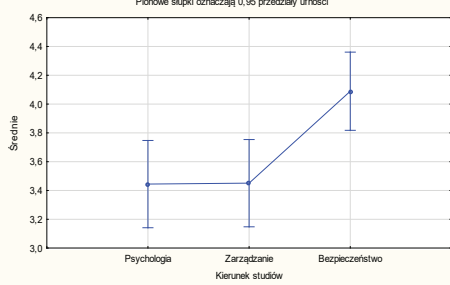
Wyniki i ich interpretacja

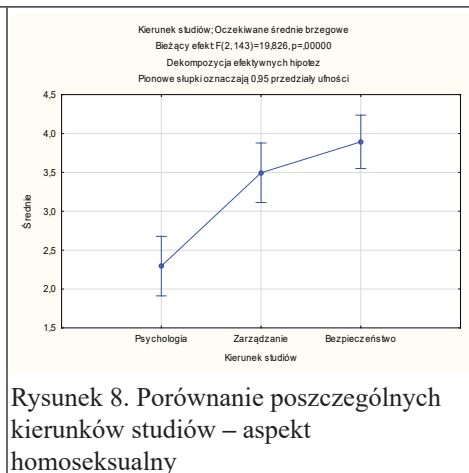
Tabela 2. Wyniki w postaci średnich

Płeć	Wszystkie twierdzenia	Narodowościowy aspekt	Wyznaniowy	Homoseksualny
Kobieta	3.13	3.58	3.03	2.78
Mężczyzna	3.89	3.91	3.51	4.24
Kierunek studiów	Ś R E D N I E			
Psychologia	2.83	3.44	2.74	2.29
Zarządzanie	3.33	3.45	3.06	3.49
Bezpieczeństwo	3.88	4.09	3.67	3.89

Źródło: opracowanie własne

Tabela 3. Porównanie średnich testem ANOVA

<p>Płeć: Oczekiwane średnie brzegowe Bieżący efekt: $F(1, 144)=22,184, p=.00001$ Dekompozycja efektywnych hipotez Pionowe słupki oznaczają 0,95 przedziały ufności</p> <p>Rysunek 1. Porównanie kobiet i mężczyzn – wszystkie twierdzenia</p>	<p>Płeć: Oczekiwane średnie brzegowe Bieżący efekt: $F(1, 144)=3,3199, p=.07077$ Dekompozycja efektywnych hipotez Pionowe słupki oznaczają 0,95 przedziały ufności</p> <p>Rysunek 2. Porównanie kobiet i mężczyzn – aspekt narodowościowy</p>
<p>Płeć: Oczekiwane średnie brzegowe Bieżący efekt: $F(1, 144)=6,7382, p=.01041$ Dekompozycja efektywnych hipotez Pionowe słupki oznaczają 0,95 przedziały ufności</p> <p>Rysunek 3. Porównanie kobiet i mężczyzn – aspekt wyznaniowy</p>	<p>Płeć: Oczekiwane średnie brzegowe Bieżący efekt: $F(1, 144)=41,959, p=.00000$ Dekompozycja efektywnych hipotez Pionowe słupki oznaczają 0,95 przedziały ufności</p> <p>Rysunek 4. Porównanie kobiet i mężczyzn – aspekt homoseksualny</p>
<p>Kierunek studiów: Oczekiwane średnie brzegowe Bieżący efekt: $F(2, 143)=17,820, p=.00000$ Dekompozycja efektywnych hipotez Pionowe słupki oznaczają 0,95 przedziały ufności</p> <p>Rysunek 5. Porównanie kierunków studiów – wszystkie twierdzenia</p>	<p>Kierunek studiów: Oczekiwane średnie brzegowe Bieżący efekt: $F(2, 143)=6,7211, p=.00162$ Dekompozycja efektywnych hipotez Pionowe słupki oznaczają 0,95 przedziały ufności</p> <p>Rysunek 6. Porównanie poszczególnych kierunków studiów – aspekt narodowościowy</p>

Źródło: opracowanie własne

Powyższe wyniki pokazują statystycznie istotne różnice pomiędzy wszystkimi badanymi kobietami a mężczyznami biorąc pod uwagę 21 twierdzeń kwestionariusza. Jeśli chodzi o istotne statystycznie różnice pomiędzy kobietami a mężczyznami w poszczególnych aspektach, to są one widoczne w aspekcie wyznaniowym i homoseksualnym. Pomiedzy kierunkami studiów: psychologii, zarządzania i bezpieczeństwa również można zauważyć statystycznie istotne różnice, biorąc pod uwagę zarówno wszystkie 21 twierdzeń kwestionariusza, jak i twierdzenia dotyczące poszczególnych aspektów: narodowościowego, wyznaniowego i homoseksualnego, lecz nie w każdym porównaniu i nie zawsze pomiędzy tymi samymi kierunkami studiów. Studenci bezpieczeństwa uzyskują w każdym porównaniu najwyższą średnią, zarówno w całościowej analizie kwestionariusza, jak i jego poszczególnych wymiarach, natomiast studenci psychologii uzyskują również za każdym razem w całościowej analizie, jak i w jego poszczególnych aspektach, najniższą ze średnich. Największe, widoczne statystycznie różnice są pomiędzy studentami psychologii a bezpieczeństwa – biorąc pod uwagę zarówno wszystkie twierdzenia kwestionariusza, jak i jego obszary: narodowościowy, wyznaniowy i homoseksualny. Studenci zarządzania, plasują się za każdym razem pomiędzy wynikami średnich studentów psychologii i bezpieczeństwa, lecz istotną statystycznie różnicę uzyskują w porównaniu ze studentami psychologii i bezpieczeństwa w analizie całościowej 21 twierdzeń kwestionariusza, jak i w aspekcie narodowościowym i wyznaniowym w porównaniu ze studentami bezpieczeństwa, a w aspekcie homoseksualnym – w porównaniu ze studentami psychologii. W każdym innym przypadku, jeśli chodzi o studentów zarządzania różnice są nieistotne statystycznie.

Dyskusja

Większe nasilenie postawy ksenofobicznej u mężczyzn, może wynikać z tego, że zwracając uwagę na to co obce, kierują się bardziej poczuciem zagrożenia. Kobiety zaś, mogą być bardziej zaciekawione, chcące dowiedzieć się czegoś więcej o czymś co nowe i nietypowe, mogące przynieść nowe doświadczenia. W aspekcie homoseksualnym jest największa różnica pomiędzy kobietami a mężczyznami, kobiety wydają się być bardziej tolerancyjne w tym obszarze, co być może wynika z tego, że są częściej biseksualne niż mężczyźni.

Wyjaśniając różnice pomiędzy badanymi studentami Krakowskiej Akademii należy, wziąć pod uwagę „misję” każdego z badanych kierunków, która może doprowadzić nas do prawdopodobnej odpowiedzi. Dlatego warto przez chwilę przyjrzeć się każdemu z nich. Jeśli chodzi o studentów bezpieczeństwa, ich wiedza oraz umiejętności koncentrują się na rozwiązywaniu problemów związanych z szeroko rozumianymi zagrożeniami. Wiąże się to z wielką odpowiedzialnością, ale z drugiej strony nastawieniem na zauważanie w otoczeniu zagrożeń i natychmiastowego reagowania. Studenci bezpieczeństwa mają możliwość podjęcia pracy w wielu instytucjach sektora publicznego, ochrony osób mienia, zarządzania i samą organizacją bezpieczeństwa, zarządzaniem kryzysowym. Również mogą pracować w zakresie edukacji dla bezpieczeństwa i obronności w wojsku, policji oraz pozostałych służbach mundurowych. Studenci bezpieczeństwa uczą się umiejętności doprowadzania do stanu możliwie jak najmniejszego zagrożenia, a najwyższy wynik w obszarze homoseksualnym być może wiąże się z mechanizmem generalizacji, to znaczy jeżeli ich postawa jest bardziej ksenofobiczna w obszarze narodowościowym czy też wyznaniowym, tym samym będą bardziej wyrażać obawę w innych obszarach życia, jak i we wspomnianym aspekcie homoseksualnym.

Przyglądając się studentom zarządzania, pozyskują oni swoją wiedzę między innymi w perspektywie organizacji i zarządzania przedsiębiorstwami, instytucjami publicznymi czy organizacjami non-profit. Monitorują i analizują pewne aspekty w otoczeniu szczególnie skupiając się na gospodarce. Wiele czasu poświęcają na pozyskanie umiejętności posługiwania się technikami komputerowymi umożliwiającymi szybkie wyszukiwanie informacji, analiz, czy prognoz. Studenci poznają tajniki funkcjonowania przedsiębiorstw, jednocześnie kierując swoje myślenie ku innowacyjnym rozwiązaniom. Ponadto pozyskują wiedzę i umiejętności w zarządzaniu personelem. Grupa studentów kierunku zarządzanie, stanowiąca, zgodnie z przewidywaniami, w badaniu próbę „neutralną”, w aspekcie narodowościowym nie różniła się prawie od studentów psychologii, a jeśli chodzi o homoseksualny „sąsiedowała” ze studentami bezpieczeństwa.

Studenci psychologii, kształcą się w kierunku poprawy jakości życia, uczą się rozpoznawać przyczyny problemów indywidualnych i społecznych oraz sposobów ich rozwiązywania. W przyszłej pracy mogą posługiwać się testami psy-

chologicznymi i szukać zatrudnienia w placówkach potrzebujących kompetencji związanych z relacjami międzyludzkimi. Studia te, umożliwiając absolwentom dalsze kształcenie specjalistyczne. Ponadto studenci psychologii uczą się również patrzenia na osobę, przyszłego pacjenta czy klienta bez oceniania, wydawania pochopnych sądów, starając się zapewnić drugiej osobie poczucie akceptacji. Na zajęciach, przyszli psycholodzy, zdobywają wiedzę na temat stereotypów, uprzedzeń, poznając ich przyczyny, mechanizmy oraz co najważniejsze skutki, jakie mogą przynieść dla jednostki, ale także dla większych grup, czy społeczeństw. Studenci psychologii uczą się zauważać pewne mechanizmy zjawisk na własnej osobie, ale także w społeczeństwie. Najprawdopodobniej te wyżej wybrane czynniki mogą sprawiać, że studenci psychologii będą ujawniać najmniejsze nasilenie ksenofobii. Jednakże, drugą stroną medalu, o której należy wspomnieć, jest to, że studenci psychologii poznając budowę różnych testów psychologicznych, kwestionariuszy, ankiet, znają podstawowe zasady ich tworzenia, opracowywania, dlatego mogą niejako domyślać się, przewidywać skutki zaznaczanych przez nich odpowiedzi uwzględnianych potem w dalszych analizach.

Najprawdopodobniej uzyskiwana najwyższa średnia w każdym powyższym obszarze, w porównaniu ze studentami zarządzania oraz psychologii, ma właśnie podłoże w charakterze wybranych studiów. Studenci bezpieczeństwa, najprawdopodobniej w obawie o bezpieczeństwo szeroko rozumiane, będą bardziej „nieufni” wobec tego co obce, które może nieść potencjalne zagrożenie, natomiast studenci psychologii z uwagi na często pojawiającą się u nich postawę akceptacji wobec tego, co nowe, a zarazem obce, w znacznie mniejszym stopniu uzewnętrzniają postawy ksenofobiczne. Zatem, dbanie o bezpieczeństwo wiąże się ze zwracaniem szczególnej uwagi i analizy na to, co nietypowe, inne czy obce. Dlatego intuicyjna hipoteza, że studenci bezpieczeństwa mają większe nasilenie postawy ksenofobicznej niż studenci zarządzania i psychologii, potwierdziła się.

Podsumowanie

Ksenofobia jest problematycznym, trudnym do uchwycenia zagadaniem, mylnym często z rasizmem, dyskryminacją i uprzedzeniami, z którymi oczywiście ma pewne obszary wspólne, lecz, jak starano się wykazać w pierwszych częściach tej pracy, znacznie się od nich różni. Z pewnością może wywoływać inne podobne zjawiska lub im współtowarzyszyć. Ksenofobia, rozumiana jako niechęć do tego co zagraniczne czy obce, ma swoje logiczne uzasadnienie. Można założyć, że niemal każdy spotkał się z uczuciem, które było niechęcią, niepokojem w obecności kogoś obcego, a szczególnie kogoś innej narodowości, rasy, wyznania, szczególnie w społeczeństwach, które są bliżej jednorodności etnicznej. Powstaje więc pytanie, czy można już w tym momencie nazwać takie zachowania ksenofobią? Każda niezaburzona jednostka posiada popęd ku zachowaniu życia, obrony

własnych wartości, najbliższych jej osób, troskę o to, co do niej należy w postaci materialnej czy niematerialnej – dlatego w pewien sposób będzie ona ich broniła. Często granica pomiędzy tym, co nie jest, a co już jest ksenofobią, jest trudna do uchwycenia. Pewne zachowania mogą wyrażać troskę o samego siebie, niewynikającą od razu z postawy ksenofobicznej, lecz z egocentryzmu i egoizmu. Różne działania przeciwko ksenofobii czy stowarzyszenia, dążą często do usunięcia jakichkolwiek zachowań, w myśl politycznej poprawności, które mogłyby być uznane za ksenofobię, nawet takie, które związane są ze zwykłą ostrożnością, będącą naturalną i zrozumiałą formą zachowania każdego człowieka.